

A systematic approach to the constitution based on text coherence patterns

Ali Ariannejad*, Hadi Tahan Nazif **

Abstract

The Constitution of the Islamic Republic of Iran is a foundational document that serves as the cornerstone of the nation's legal and political framework. As a written constitution, it necessitates careful and nuanced interpretation to ensure its effective implementation. The process of interpreting the Constitution is a complex endeavor, encompassing two overarching approaches: the originalist and the non-originalist. According to Article 98 of the Constitution, the Guardian Council, as the competent interpreter of the Constitution, predominantly adheres to the originalist approach. This approach places paramount importance on the text itself, inviting the application of linguistic tools to unlock its deeper meanings. Among these tools, one that stands out as particularly relevant is text coherence, a concept rooted in linguistic theory.

Text coherence, in essence, refers to the structural attributes of a text or statement that unify its various components, creating a systematic and interconnected framework within the discourse. Scholars have developed several models to measure and establish text coherence, and intriguingly, some of these models have found practical application in the interpretation of the Constitution. This research, conducted through a meticulous descriptive-analytical method, seeks to address a fundamental question:

How to Cite: Ariannejad, A, Tahan Nazif, H. (2023) A systematic approach to the constitution based on text coherence patterns, *Journal of Legal Studies*, 15(3), 527-555.

* Ph.D. Student in Public Law, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author). a.ariannejad@ut.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Public and International Law, Faculty of Islamic Studies and Law, Imam Sadegh University (AS), Tehran, Iran. tahan@isu.ac.ir

"What constitutes a systematic approach to interpreting the Constitution of the Islamic Republic of Iran, grounded in text coherence patterns?" To explore this question thoroughly, we delve into four key text coherence patterns: "Halliday and Hassan's coherence pattern," "Kintsch and van Dijk's Discourse Model," "Rhetorical Structure Theory," and "Foundation Subject Analysis." These patterns serve as invaluable tools for crafting a coherent interpretation of the Constitution at three distinct levels: individual words or phrases, underlying principles, and overarching thematic elements.

Halliday and Hassan's pioneering work in 1976 categorized the tools that foster cohesion in the English language into three essential categories: grammatical cohesion, lexical cohesion, and relational cohesion. Grammatical coherence tools encompass reference, substitution, and deletion, offering a framework for understanding how different parts of the text interact. Lexical coherence tools delve into repetition, co-occurrence, semantic synonymy, semantic contrast, and semantic inclusion, providing insights into how language choices contribute to textual coherence. Meanwhile, relational coherence tools, which include additional, causal, contrastive, and temporal links, reveal the intricate relationships between elements of the discourse.

Kintsch and van Dijk's seminal work in 1978 laid the foundation for understanding the prerequisites for constructing a coherent text base. In particular, they highlighted the significance of referential coherence as a linchpin for semantic coherence. Referential coherence centers on the alignment of topics across propositions, and as such, it emerges as a crucial criterion for determining the overall coherence of a text.

Rhetorical Structure Theory, a groundbreaking framework introduced by Mann and Thompson in 1987 and 1988, offers a deeper understanding of text organization by elucidating the relationships between different parts of a text. This theory underscores the hierarchical and interconnected structure of texts, where each component plays a distinct role in relation to others. This hierarchical structure ensures that texts maintain a coherent and logical flow, a critical element in the interpretation of any document, particularly a constitution.

In 2004, Watson-Todd introduced the concept of Foundation Subject Analysis, which represents a significant advancement in text analysis. This method identifies key concepts within a text and delineates their hierarchical relationships, allowing for a comprehensive analysis of text coherence. Two fundamental relationships connect these key concepts: McCarthy's inclusion relationship and the cause-effect relationship. These relationships play a pivotal role in establishing the logical and thematic coherence of a text.

Collectively, these four text coherence patterns serve as invaluable tools in the interpretation of the Constitution. Their application begins with contextualization, a process that involves breaking down the Constitution of the Islamic Republic of Iran into manageable segments. This is essential because, at its core, the Constitution spans 12,910 words, comprising 177 principles, 14 chapters, and a preamble. Analyzing this extensive document necessitates a structured approach that takes into account the patterns of continuity and coherence within the text.

In the interpretation of the Constitution, several common scenarios arise, each requiring a nuanced approach. The first scenario involves the interpretation of individual words or phrases within the Constitution, often arising when ambiguity or uncertainty surrounds a particular term. In such cases, a systematic approach at three levels proves invaluable. First, the interpretation of the desired word or phrase should align with the principle in which it is situated. Second, a systematic approach to the chapter containing the word or phrase should be employed. Third, the entire Constitution should be considered in the interpretation process, ensuring that the interpretation remains consistent with the document as a whole. The patterns presented in the previous section offer four distinct tools at the vocabulary or phrase level: reference, substitution, deletion, and return.

When the intention is to interpret one of the principles enshrined in the Constitution, a systematic approach is equally crucial. Such an approach entails examining the principle as an integral part of a larger system and considering its place within the broader framework of the Constitution. Here, the text coherence tool of relational coherence becomes invaluable. Some principles may formally overlap with others within the Constitution. By drawing on the insights provided by rhetorical structure theory and Kinch and Van Dyck's discourse model, these overlapping principles can be jointly interpreted from a shared perspective, offering a more comprehensive understanding of their implications.

In the analysis of issues based on the Constitution, the method of analyzing the foundational subject should also be employed. In this approach, the focus shifts from principles to key issues that may not be explicitly defined in the Constitution. This approach involves identifying the central issue and determining the relevance of other principles based on its significance. However, it's worth noting that this approach can be particularly challenging in cases where the Constitution lacks clarity on a specific issue, highlighting the critical role of text coherence patterns in guiding the interpretation process.

In conclusion, the interpretation of the Constitution of the Islamic Republic of Iran is a multifaceted endeavor that demands precision and

systematic analysis. Text coherence patterns, as outlined in this research, serve as indispensable tools for interpreting this foundational document. By applying these patterns at various levels, from individual words and phrases to overarching principles and thematic elements, interpreters can unlock a deeper and more coherent understanding of the Constitution. In doing so, they contribute to the preservation and effective application of the Constitution's principles in the legal and political landscape of Iran.

Keywords: Text coherence, interpretation, legal linguistics, constitutional law, originalism.

Article Type: Research Article.

نگرش نظام‌مند به قانون اساسی مبتنی بر الگوهای انسجام متن

علی آریان‌نژاد*، هادی طحان‌نظیف**

چکیده

در تفسیر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قانون اساسی نوشته مبتنی بر رویکرد منشأگرایی، متن درجه اول اهمیت را برای فهم دارد و از همین روی می‌توان از ابزارهای زبان‌شناسی بهره جست. یکی از این ابزارها، انسجام متن است. برای سنجش و ایجاد انسجام متن الگوهای متعددی بیان شده است که از برخی از آن‌ها می‌توان در تفسیر قانون اساسی بهره برد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی درصدد پاسخ به این سؤال است که نگرش نظام‌مند به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر الگوهای انسجام متن چگونه است؟ و به همین منظور با ادعای طرح روش تفسیری جدید، نحوه کاربست الگوها انسجام متن در تفسیر قانون اساسی در سه سطح واژگان یا عبارات، اصول و موضوعها را به عنوان یافته پژوهش ارائه می‌دهد؛ به این صورت که در سطح واژگان یا عبارات ابزارهای ارجاع، جایگزینی، حذف و بازآیی، در سطح اصول با نگرش به کل اصل به‌مثابه یک نظام، ابزار انسجام ربطی و در همین سطح با نگرش به کل قانون اساسی (اصول دیگر)، مدل کینچ و ون‌دیک یا ساختار بلاغی و در سطح موضوعات، روش تحلیل موضوع بنیاد را مناسب‌ترین ابزار برای تفسیر قانون اساسی مبتنی بر الگوهای انسجام متن می‌داند.

واژگان کلیدی: انسجام متن، تفسیر، زبان‌شناسی حقوقی، قانون اساسی، منشأگرایی.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی.

* دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده

a.arianezhad@ut.ac.ir

مسئول).

** استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

tahan@isu.ac.ir

سرآغاز

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یک قانون اساسی نوشته است. در نظام‌های حقوقی که از قانون اساسی نوشته استفاده می‌کنند، تفسیر متن قانون کاربرد بیش‌تری دارد. در اصل 98 قانون اساسی نیز به وظیفه مهم تفسیر قانون اساسی اشاره شده و این وظیفه خطیر را بر عهده شورای نگهبان نهاده است. در خصوص تفسیر قانون اساسی همانند تفسیر سایر قوانین، دو رویکرد کلی منشأگرا و غیرمنشأگرا وجود دارد. در رویکرد منشأگرایی، قانون موضوعی ایستا در گذشته است که برای فهم آن باید به همان زمان بازگشت؛ در مقابل رویکرد غیرمنشأگرا، روی به مخاطب و غایت قوانین دارد و در نتیجه دلیلی برای محصور کردن قانون در گذشته نمی‌بیند (Khalaf Rezaei, 2014: 86). در رویکرد منشأگرایی، متن درجه اول اهمیت برای دریافت معنای اصلی را دارد (Khalaf Rezaei, 2014: 75-79). شورای نگهبان نیز به‌عنوان مفسر قانون اساسی در بسیاری از نظرات تفسیری خود به پیروی از این رویکرد، بر ظاهر الفاظ و واژگان قانون اساسی تمرکز داشته است (Mouszadeh & Mansourian, 2014: 13).

از طرفی از آنجا که زبان‌شناسی، علم به دست آوردن شناختی نظام‌یافته و قاعده‌مند از موضوع زبان است (Haqbin, 2019: 226)، می‌توان در عالم حقوق از آن علم استفاده کرد. همین مهم نیز سبب شده است که از تلاقی علم حقوق و زبان‌شناسی، شاخه‌ای میان‌رشته‌ای تحت عنوان زبان‌شناسی حقوقی پدید آید که در تعریف آن آمده است: علمی است که ناظر بر عملکرد کلیه شاخه‌های زبان‌شناسی در علم حقوق است (Ranjbardar, 2017: 11) به نظر مهم‌ترین کاربرد زبان‌شناسی حقوقی در تفسیر متون حقوقی بوده که البته صرفاً در مکتب منشأگرایی قابل کاربست است؛ بنابراین مبتنی بر این مکتب، می‌توان در تفسیر قانون اساسی نیز از ابزارهای زبان‌شناسی حقوقی بهره برد.

یکی از مکاتب زبان‌شناسی، زبان‌شناسی نقش‌گرا است که زبان را پدیده‌ای اجتماعی می‌انگارد که به خاطر نیاز ارتباطی به وجود آمده است و در تحلیل آن، توجه به معانی و نقش واحدهای زبان لازم است. در مقابل مکتب صورت‌گرا به مطالعه دستور می‌پردازد و

بر صورت‌های زبانی و الگوهای ساخت واژه و جمله تأکید می‌کند (Aghagolzadeh, 2006: 75 & 80). ذیل مکتب نقش‌گرا رویکردهای مختلفی وجود دارد که اولین آن رویکردها، توسط هلیدی¹ در سال 1994 مطرح شد. هلیدی مبتنی بر نگرش نظام‌مند² به متن، نظریه خود را ارائه کرده است. توضیح آنکه بینش نظام‌مند عمیقاً بر مفهوم کل‌گرایی تکیه دارد و بر این باور است که بررسی و تعمق در کل یک وجود نه‌تنها تصویری جامع از آن موجود و رفتارش به دست می‌دهد، بلکه تنها راه شناخت واقعی آن پدیده است (Elhowi Nazari, 2014: 195). در روش تحلیل علمی یا نظام‌مند، به یک متن نیز همچون یک نظام³ نگریسته می‌شود و صرف‌نظر از عوامل و مبانی سازنده آن و فارغ از چگونگی انطباق آن بر وقایع جاری، سعی بر آن است که دانسته شود قواعد مندرج در آن چگونه با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و هر قاعده چگونه در داخل نظام به گردش درمی‌آید. در نگرش نظام‌مند هر پدیده امری واحد و متصل قلمداد شده که تمام اجزای آن در تأثیر و تأثر متقابل با یکدیگر هستند (Brun, 1983: 84).

مبتنی بر رویکرد هلیدی در زبان‌شناسی در چارچوب نگرش نظام‌مند به متن، مفاهیم جدیدی در زبان‌شناسی تحت عنوان «انسجام»⁴ و «پیوستگی»⁵ برای اولین بار در کتاب انسجام در زبان انگلیسی⁶ توسط هلیدی و حسن⁷ شناسایی شدند (Mahmoudzadeh & Mahmoudi Bakhtiari, 2014: 190). انسجام که گاه به تعابیر پیوستگی درونی و پیوستگی متنی از آن یاد می‌شود، ویژگی‌های روساختی یک متن یا گفته است که بخش‌های مختلف واحدهای یک گفتمان را به هم پیوند می‌دهد و در مقابل پیوستگی معنایی یا بیرونی به معنای پیوندهای خارج از متن است که خوانندگان و شنوندگان برای دستیابی به تفسیر معناداری از متون در ذهن خود ایجاد می‌کنند؛

-
1. Halliday
 2. Systematic
 3. System
 4. Cohesion
 5. Coherence
 6. Cohesion in English
 7. R.Hasan

بنابراین می‌توان استدلال کرد که یک متن پیوسته لزوماً یک متن منسجم نیست. عکس این قضیه نیز صادق است: هر متن منسجمی لزوماً متن پیوسته نیست، زیرا حفظ اتصال منطقی جملات متوالی با یکدیگر، لزوماً ارتباط مفهومی و موضوعی متن در سطح کلان را حفظ نمی‌کند (Tavakoli Mohammadi & Pouiazadeh, 2016: 29). با توجه به این‌که به نظر می‌رسد تاکنون رویکرد شورای نگهبان، بیشتر به رویکرد منشأگرایی نزدیک بوده است؛ «پیوستگی» در این مکتب کاربردی ندارد و صرفاً می‌توان از ابزار «انسجام» در تحلیل متون حقوقی استفاده کرد.

پیش‌ازاین، پژوهش‌های متعددی پیرامون مفهوم و الگوهای انسجام متن، توسط متخصصین علم زبان‌شناسی نظیر «ارزیابی نظریه‌های انسجام و پیوستگی متنی: به سوی چارچوبی برای ارزیابی خوانش‌پذیری در سطح گفتمان» اثر گلشائی (1392) در سال 1392 و «نقاط اشتراک و افتراق شش الگوی ساختارشناسانه در بررسی انسجام متن قرآن» اثر نبئی، جلالی کندی و نیل‌ساز در سال 1401 و پژوهش‌هایی نیز در چارچوب علم زبان‌شناسی حقوق در پیوند انسجام متن با نوشته‌های حقوقی مانند زبان‌شناسی حقوقی اثر آقاگل‌زاده در سال 1395 صورت گرفته است؛ اما از این‌جهت که پژوهش حاضر درصدد ارائه الگوهای کاربردی تفسیر قانون اساسی به‌مثابه مهم‌ترین سند حقوقی مبتنی بر الگوهای انسجام متن است، بدیع و شایان توجه است.

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مکتب منشأگرایی در تفسیر قانون اساسی، درصدد پاسخ به این پرسش است که نگرش نظام‌مند به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر الگوهای انسجام متن چگونه است و برای پاسخ به آن، ابتدا مهم‌ترین الگوهای انسجام متن که در تحلیل متن قانون اساسی می‌تواند کاربرد داشته باشد، شامل «الگوی انسجام هلیدی و حسن»، «مدل گفتمانی کینچ و ون‌دیک»، «نظریه ساختار بلاغی» و «تحلیل موضوع بنیاد»، تحلیل شده و سپس بر بافت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به ترتیب در سه سطح واژگان یا عبارات، اصول و موضوعات تطبیق داده می‌شود.

1. الگوهای انسجام متن

واکاوی انسجام متون در همه زبان‌ها محل توجه بوده است؛ به همین دلیل الگوهای متعدد و مختلفی حول آن طرح شده است (Nabai, Jalali Kandari & NielSaz, 2022: 2). برخی از این الگوها صرفاً برای کشف انسجام یا عدم انسجام یک متن کاربرد دارد؛ اما برخی علاوه بر آن، در تحلیل نظام‌مند یک متن منسجم نیز قابل بهره‌برداری است که با توجه به مسئله پژوهش حاضر، در ادامه صرفاً به مهم‌ترین الگوهای دسته دوم پرداخته می‌شود.

الف. الگوهای انسجام هلیدی و حسن

ابتدا هلیدی و حسن در سال 1976 ابزارهای آفریننده انسجام را در زبان انگلیسی به سه دسته تقسیم کردند: انسجام دستوری، انسجام واژگانی و انسجام ربطی (Ishani, 2015: 40). ابزارهای انسجام دستوری شامل ارجاع، جانیشینی و حذف بوده که ارجاع عبارت است از رابطه‌ای که میان یکی از عناصر متن و عنصری دیگر برقرار می‌شود و با ارجاع به آن چیز دیگر است که آن عنصر می‌تواند تعبیر و تفسیر شود. جایگزینی نیز رابطه‌ای است که نوعی شمارنده به‌جای تکرار یک عنصر به خصوص به کار گرفته می‌شود و حذف نیز جایگزینی با تهی است، زیرا حذف یک عنصر به این معنا نیست که آن عنصر حذف شده و مجهول باقی بماند، بلکه به وسیله شواهد و قرائن موجود در جمله آشکار می‌شود (Golshai, 2012: 35).

ابزارهای انسجام واژگانی نیز شامل تکرار، هم‌آیی، ترادف معنایی، تقابل معنایی، تباین معنایی و شمول معنایی است. هم‌معنایی به رابطه‌ای اشاره دارد که دو یا چند واژه معنای اندیشگانی واحدی داشته باشند. تقابل معنایی نیز به رابطه تقابلی دو یا چند واژه اشاره دارد که این تقابل انواع مختلفی دارد که عبارت‌اند از: تقابل مکمل یا مانع الجمع، تقابل مدرج، تقابل دوسویه، تقابل جهتی، تقابل واژگانی و تقابل ضمنی. شمول معنایی رابطه‌ای

است که میان یک مفهوم و مفاهیم تحت شمول آن وجود دارد. تباین معنایی به رابطه دو یا چند واژه که در یک حوزه معنایی قرار دارند یا به رابطه دو یا چند واژه هم‌شمول اطلاق می‌شود. جزء‌واژگی به رابطه کل و جزء یا اجزاء آن گفته می‌شود. هم‌آیی به گرایشی که برخی واژگان برای وقوع در کنار یکدیگر دارند گفته می‌شود. تکرار نیز به معنای ذکر مجدد یک واژه در متن است (Zoghi, 2012: 161 & 162).

ابزارهای انسجام ربطی شامل پیوندهای اضافی، سببی، تقابلی و زمانی است (Walei, 2015: 82). ارتباط اضافی هنگامی رخ می‌دهد که جمله‌ای مطلبی را به محتوای جمله قبل اضافه کند. این جمله‌های اضافی می‌تواند جنبه توضیحی، تمثیلی و مقایسه‌ای داشته باشد. ارتباط سببی هنگامی پدید می‌آید که رویداد فعل یک جمله یا رویداد دیگر جمله‌ها ارتباط سببی و علی داشته باشد، این ارتباط شامل روابط علت، نتیجه، هدف و شرط است. ارتباط تقابلی هنگامی برقرار می‌شود که محتوای یک جمله برخلاف انتظارهایی باشد که جمله ماقبل آن نسبت به موقعیت متکلم و مخاطب به وجود می‌آورد. ارتباط زمانی هنگامی روی می‌دهد که نوعی توالی زمانی میان رویدادهای آن جمله برقرار باشد (Mullabrahimi & Rezaei, 2019: 26).

ب. مدل گفتمانی کینچ و ون‌دیک¹

کینچ و ون‌دیک در سال 1978 به ذکر شرایط لازم برای تولید یک پایه متنی منسجم پرداخته‌اند. یکی از معیارهای زبان‌شناختی برای انسجام معنایی یک شالوده متن، انسجام ارجاعی دانسته شده است که به هم‌پوشانی موضوع‌ها در میان گزاره‌ها اطلاق می‌شود. به عقیده آنان انسجام ارجاعی، مهم‌ترین معیار منفرد برای تعیین انسجام شالوده متن است، زیرا در بسیاری از متون، عوامل دیگر به نوعی به آن مربوط می‌شوند و همین امر از آن، شاخصی مفید ساخته است که می‌تواند به راحتی، به سرعت و با اطمینان بررسی شود. البته در صورت بروز خلأ، پردازش ارجاعی برای پر کردن آن آغاز می‌شود؛ یعنی

1. Kintsch & van Dijk

یک یا چند گزاره به شالوده متن اضافه می‌شود تا مبتنی بر فرآیند استنتاج، آن را منسجم کند (Kinch & VanDyck, 2012: 60).

پ. نظریه ساختار بلاغی

نظریه ساختار بلاغی در باب سازمان متن توسط مان و تامسون¹ در سال‌های 1987 و 1988 به دنبال تحلیل گسترده متون پدید آمد. این نظریه سازمان متن را به واسطه رابطه‌هایی که میان بخش‌های متن برقرارند، توصیف می‌کند. در این نظریه، پیوستگی به واسطه ساختار سلسله‌مراتبی و متصل به هم متون تبیین می‌شود. در این ساختار سلسله‌مراتبی هر بخش از متن نسبت به دیگر بخش‌های متن نقشی برای ایفا کردن دارد و به شیوه‌های گوناگون با یکدیگر مرتبط می‌شوند. رایج‌ترین نوع رابطه متنی، رابطه هسته-وابسته است که در این نوع رابطه، یک بخش از متن نقش کمکی برای بخش دیگر ایفا می‌کند. علاوه بر آن، روابطی هستند که دو هسته را به یکدیگر متصل می‌کنند و به عبارت دیگر چندهسته‌ای هستند که به‌عنوان مثال می‌توان به رابطه تضاد یا بیان جزئیات اشاره کرد. این نظریه با وجود ارائه سازوکارهای تحلیل ساختاری گفتمان، نیازمند تعریف روابط مفصل است که تشخیص آن‌ها نیز در بسیاری از موارد به قدرت نیت‌خوانی تحلیلگر متکی است که موجب می‌شود از سادگی و کاربردی بودن نظریه کاسته شود.

کویپرس² نیز با وام گرفتن از نظریه بلاغت سامی، مبتنی بر اصل بنیادین تقارن، به تبیین تألیف متن و تعیین ساختار آن می‌پردازد؛ توضیح آن‌که برای تعیین تقارن‌های موجود در کلام باید روابط بین عناصر سازنده متن را شناخت. این روابط به دو نوع رابطه منحصر می‌شوند: الف. تطابق یا هم‌خوانی و ب. تعارض یا ناهم‌خوانی. این تطابق‌ها و تعارض‌ها از چهار جنبه واژگانی، صرفی، نحوی و گفتاری ملاحظه می‌شوند.

1. Mann & Thompson

2. Cuypres

تحلیل بلاغی با تشخیص روابط موجود بین عناصر سازنده متن، علاوه بر اثبات پیوستگی کلام، اساساً به دنبال تعیین اشکال گوناگون تقارن است. مبتنی بر این نوع تحلیل، سه نوع تقارن وجود دارد: الف. توازی یا ساختار موازی؛ وقتی واحدهای یک متن به همان ترتیب نخست بازظهور یابند؛ ب. ترکیب دایره‌ای یا حلقوی؛ وقتی واحدهای کوچک به صورت دایره‌ای با مرکز مشترک مرتب شوند. مطابق با نظریه نظم متقارن، عنصر مرکزی نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای در تفسیر متن دارد؛ ج. نظم آینه‌ای یا معکوس؛ وقتی عنصر مرکزی وجود ندارد (Makund & Shaker, 2014: 12). اما در الگوی رابینسون¹ اجزای کلام تنها بر اساس یک شکل آن یعنی صنعت قلب طراحی شده است. صنعت قلب که از آن به صنعت عکس نیز یاد می‌شود، در عربی کلاسیک به این معناست که کلام به گونه‌ای بیاید که جزئی از آن مقدم و جزء دیگر مؤخر باشد. سپس مقدم مؤخر و مؤخر مقدم شود (Nabai, Jalali Kandari & NielSaz, 2022: 15).

ت. تحلیل موضوع‌بنیاد

این رویکرد در سال 2004 توسط واتسون تاد² پدید آمده است که بر اساس آن مفاهیم کلیدی در متن شناسایی و روابط میان آن‌ها در قالب انگاره‌ای سلسله‌مراتبی ترسیم می‌شود؛ سپس متن مورد تحلیل بر روی این ساختار سلسله‌مراتبی منطبق می‌شود. برای ارتباط بین مفاهیم کلیدی از دو رابطه استفاده می‌شود؛ نخستین و مهم‌ترین آن‌ها، رابطه شمول مک‌کارتی³ است که دربردارنده روابطی مانند شمول معنایی، جزء-کلی، مالک-مملوک و ویژگی شیئی است. رابطه دوم نیز رابطه علت-معلولی است. از آنجاکه رابطه شمول مستلزم داشتن رابطه پایین‌رده - بالارده‌ای است، بنابراین نوعی سلسله‌مراتب را می‌سازد؛ اما در رابطه علت-معلولی، علت و معلول هم‌سطح با یکدیگر

1. Rabinson
 2. Watson Todd
 3. McCarthy

قرار می‌گیرند و هیچ‌کدام در جایگاه بالاتری نسبت به دیگری قرار نمی‌گیرند (Golshai, 2012: 43).

بنابراین می‌توان چهار الگوی فوق را به‌عنوان الگوهای انسجام متن که در تفسیر قانون اساسی کاربرد دارند، مطرح کرد. لازم به ذکر است که اگرچه الگوهای دیگری توسط اندیشمندان دیگر نیز طرح شده است؛ اما برخی از آن‌ها همچون الگوی تکرار نیوورت (ر.ک. Neuvirt, 2014) و الگوی وحدت موضوعی خامه‌گر (Khamegar, 2015) مشترک با الگوهای مذکور است و در مقام تفسیر قانون اساسی، نکته‌ای مضاف بر آن‌ها در بر ندارد و برخی دیگر نیز همچون نظریه کانونی (Grosz, Joshi & Weinstein, 1995)، مدل تحلیل معنایی پنهان (ر.ک. Landauer & Dumais, 1997) و مدل پیشبرد آغاز، (Danes, 1974) صرفاً جهت تشخیص میزان انسجام متن کاربرد دارد. لذا با توجه به مسئله پژوهش حاضر که در مقام کاربست الگوهای انسجام متن در تفسیر قانون اساسی به‌مثابه متن است، به ذکر الگوهای مذکور بسنده شده است.

2 کاربست الگوهای انسجام متن در تفسیر قانون اساسی

نقطه آغاز در کاربست الگوهای انسجام متن، سیاق‌بندی یا تقسیم آن به اجزای کوچک‌تر است (Nabai, Jalali Kandari & NielSaz, 2022: 4). همان‌طور که از ظاهر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برمی‌آید، این قانون متشکل از 12910 واژه، 177 اصل، 14 فصل و یک مقدمه است که بایستی مبتنی بر این سیاق به تحلیل آن در چارچوب الگوهای پیوستگی و انسجام متن پرداخت. از طرفی در تفسیر قانون اساسی، مسئله مورد استفسار از سه حال خارج نیست؛ در حالت اول مفهوم یک واژه یا یک عبارت محل ابهام و پرسش است، در حالت دوم مفهوم یک اصل مورد سؤال واقع می‌شود و در حالت سوم یک موضوع فارغ از واژه یا اصل خاص بر قانون اساسی عرضه می‌شود؛ بنابراین در ادامه کاربست الگوهای انسجام متن که در بخش پیشین مورد مطالعه قرار گرفت، در هر کدام از این سه حالت بررسی می‌شود.

الف. در سطح واژگان یا عبارات

در صورتی که قصد بر تفسیر یک واژه یا عبارت در قانون اساسی باشد، نگرش نظام‌مند در سه سطح به کمک تفسیر می‌آید. اول تفسیر واژه یا عبارت مورد نظر مبتنی بر نگرش نظام‌مند به اصلی که آن واژه یا عبارت در آن اصل واقع شده است؛ دوم مبتنی بر نگرش نظام‌مند به فصلی که آن واژه یا عبارت در آن فصل واقع شده است و سوم مبتنی بر تمام متن قانون اساسی. بدیهی است که هرچه متن قانون اساسی منسجم‌تر باشد، اختلاف بین نتایج حاصله در سه سطح مذکور کم‌تر خواهد بود، لکن در صورت اختلاف به نظر سطح اول نسبت به سطح دوم و سطح دوم نسبت به سطح سوم مرجح است، زیرا درجه تعلق و رابطه بین واژه یا عبارت با بافت اصل بیش‌تر از بافت فصل و درجه تعلق و رابطه بین واژه یا عبارت با بافت فصل بیش‌تر از بافت کل قانون اساسی است. فارغ از نظامی که بناست واژه یا عبارت مورد نظر مبتنی بر آن تفسیر شود، با استفاده از الگوهای مطرح‌شده در بخش پیشین می‌توان از چهار ابزار بهره برد.

اول. ارجاع: با توجه به مفهوم اشاره‌شده در مورد ارجاع، به نظر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که به زبان فارسی نگارش یافته است، این ابزار بیش‌تر در تفسیر ضمایر و اسامی اشاره به کار می‌رود که ساده‌ترین شکل بهره‌برداری از این ابزار انسجام متن در تفسیر قانون اساسی است. در دستور زبان فارسی نیز این ابزار مورد توجه واقع شده است و مبتنی بر آن منظور از ضمیر، کلمه‌ای دانسته شده است که به جای اسم نشیند و از تکرار آن جلوگیری کند (Mansour, 2015: 88). اسامی اشاره نیز در دستور زبان فارسی الفاظی است که دلالت بر اشاره دارد و به جای اسم مورد اشاره به کار برده می‌شود (Faqihi, 1970: 81). در ادبیات عرب و به تبع علوم اسلامی نیز ارجاع مورد توجه واقع شده و ضوابطی نیز برای آن در طرح شده است؛ از جمله آنکه اصل بر آن است که مرجع ضمیر از جهت رتبه یا لفظ مقدم بر ضمیر باشد (Safai, 2008, v.4: 145). به‌عنوان مثال در اصل دوازدهم قانون اساسی آمده است: «دین رسمی

ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی‌عشری است و این اصل الی‌الابد غیرقابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه‌ها رسمیت دارند». در تفسیر این اصل ضمیر اشاره «آن» می‌تواند محل ابهام باشد؛ به این بیان که در مورد کدام دعاوی دادگاه‌ها بایستی مبتنی بر فقه مذاهب مذکور در اصل 12 در مورد پیروان آن‌ها اظهارنظر کنند. با استفاده از ابزار ارجاع نگرش نظام‌مند می‌توان این ضمیر را به احوال شخصیه برگرداند.

از طرفی در برخی اصول، قانون‌گذار اساسی با در نظر گرفتن نظامی موسع‌تر از یک اصل، مخاطب خود را با استفاده از عبارتی همچون «اصول دیگر»، «اصول آینده» و «اصول بعد» به سایر اصول این قانون ارجاع داده است؛ اما به‌طور خاص در ابتدای امر به امری نامعلوم دلالت می‌کند که در دستور زبان فارسی تحت اصطلاح «مبهمات» شناسایی شده است (Dehghan, 1967: 22). به‌عنوان نمونه در اصل ششم قانون اساسی این‌طور آمده است که «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکا آراء عمومی اداره شود، از راه انتخابات: انتخاب رئیس‌جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر این‌ها، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌شود». با نگرش نظام‌مند به قانون اساسی، عبارت «اصول دیگر» خود ارجاع به بند سه اصل 110 و اصول 59 و 177 قانون اساسی است.

در مواردی نیز قانون‌گذار اساسی کاربست ابزار ارجاع را در نظام قوانین و مقررات فراتر از قانون اساسی مدنظر قرار داده است. برای نمونه در اصل 116 آمده است: «نامزدهای ریاست جمهوری باید قبل از شروع انتخابات آمادگی خود را رسماً اعلام کنند. نحوه برگزاری انتخاب رئیس‌جمهوری را قانون معین می‌کند». بنابراین برای تحلیل انتخابات ریاست جمهوری بر اساس قانون اساسی، علاوه بر لحاظ متن قانون اساسی، باید قوانین عادی مربوط به نحوه برگزاری انتخابات را نیز مورد توجه قرار داد.

برای نمونه شورای نگهبان نیز در بند (1) نظر شماره 79/21/1065 مورخ 1379/7/30 به منظور تفسیر عبارت «لوايح قضايی» موضوع بند (2) اصل 158، با استفاده از ابزار ارجاع، محتوای لوايح قضايی را ناظر به فصل یازدهم قانون اساسی به‌ویژه اصول 156، 157 و 158 و موضوعات مربوط به آنها در اصول دیگر فصل یازدهم و سایر اصول مربوط به امور قضايی دانسته است.

دوم. جایگزینی: ابزار جایگزینی نیز در قانون اساسی به کار رفته است و علاوه بر آن که خود دلیلی بر انسجام متن قانون اساسی است، در تفسیر قانون اساسی نیز کاربرد دارد. در دستور زبان فارسی نیز مفهوم مشابهی تحت عنوان «جانیشینی» وجود دارد (Shariat, 1993: 233-256). بلاغیون و دانشمندان علوم قرآنی نیز این عامل را به تفصیل مورد بررسی قرار داده‌اند (Zoghi, 2012: 161). در ساده‌ترین شکل استفاده این ابزار، برای جلوگیری از تکرار عباراتی که در صدر اصل آمده است، در ذیل اصل از عبارات جایگزین استفاده شده است. به‌عنوان نمونه در اصل 107 آمده است: «خبرگان رهبری درباره همه فقهای واجد شرایط مذکور در اصول پنجم و یک‌صد و نهم بررسی و مشورت می‌کنند. هرگاه یکی از آنان را اعلم به احکام و موضوعات فقهی یا مسائل سیاسی و اجتماعی یا دارای مقبولیت عامه یا واجد برجستگی خاص در یکی از صفات مذکور در اصل یک‌صد و نهم تشخیص دهند او را به رهبری انتخاب می‌کنند و در غیر این صورت یکی از آنان را به‌عنوان رهبر انتخاب و معرفی می‌نمایند.» در این اصل با استفاده از عبارت «در غیر این صورت» از تکرار عبارت صدر اصل جلوگیری شده است و بنا بر نگرش نظام‌مند به این اصل باید با توجه به صدر اصل تفسیر شود.

در برخی موارد این ابزار در چهارچوب کل قانون اساسی به‌مثابه یک نظام واحد کاربرد یافته است. به‌عنوان مثال در اصل 120 قانون اساسی اشاره شده است که «هرگاه در فاصله ده روز پیش از رأی‌گیری یکی از نامزدهایی که صلاحیت او طبق این قانون احراز شده فوت کند، انتخابات به مدت دو هفته به تأخیر می‌افتد.» در این اصل به جای

تصریح به ویژگی‌های در نظر گرفته شده برای رئیس‌جمهور در اصل 115 و همچنین فرآیند تأیید صلاحیت نامزدها که در اصول 99 و 118 و بند (9) اصل 110 آمده است، با استفاده از عبارت «طبق این قانون» به اصول 99، 115 و 118 و بند (9) اصل 110 اشاره شده است و در نتیجه نگرش نظام‌مند اقتضاء دارد اصل 120 در کنار سه اصل مذکور تحلیل شود.

در مواردی نیز قانون‌گذار اساسی با تکیه بر عنصر هم‌آبی که در فوق شرح داده شد، از عبارات جایگزینی همچون «مانند آن‌ها» یا «نظایر آن‌ها» استفاده کرده است که نشان از آن دارد که در تفسیر قانون اساسی به نظامی فراتر از نظام متن قانون اساسی توجه دارد. لازم به ذکر است در برخی موارد قانون‌گذار اساسی از آن جا که امکان احصاء شقوق موجود یک امر را ندارد و یا آنکه بر این قصد است که شقوقی که در آینده برای یک امر مذکور در قانون اساسی به وجود می‌آیند را نیز لحاظ کند، چاره‌ای جز استفاده از این نوع عبارات جایگزین ندارد. برای نمونه در اصل 64 قانون اساسی آمده است: «عده نمایندگان مجلس شورای اسلامی دویست و هفتاد نفر است و از تاریخ همه‌پرسی سال یک هزار و سیصد و شصت و هشت هجری شمسی پس از هر ده سال، با در نظر گرفتن عوامل انسانی، سیاسی، جغرافیایی و نظایر آن‌ها حداکثر بیست نفر نماینده می‌تواند اضافه شود.» در این اصل عبارت «نظایر آن‌ها» جایگزین سایر عوامل غیرمصرح و تأثیرگذار بر حوزه‌بندی انتخابات شده که شاید علاوه بر آنکه ممکن است، امکان احصاء این عوامل توسط قانون‌گذار وجود نداشته است. علت این امر در سیاست قانون‌گذار مبنی بر انعطاف‌پذیری نظام حوزه‌بندی انتخابات به علت حساسیت‌های امنیتی این امر نهفته باشد. با پیش‌فرض حکمت قانون‌گذار اساسی که امری بدیهی است (7: Safai & Shariat Bagheri, 2021) همین امر نشان از حقانیت مکتب منشأگرا دارد، زیرا مبتنی بر نگرش نظام‌مند به قانون اساسی، مکتب منشأگرا نیز ظرفیت تفسیرهای به‌روز را دارد؛ حال این بسته به قصد قانون‌گذار است که قصد استفاده از این ظرفیت را دارد یا خیر. برای نمونه شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 83/30/9387 مورخ

1383/10/21 پیرامون اصل 170 این ابزار را مورد توجه قرار داده است؛ به این صورت که در تفسیر عبارت «دولتی» در صدر اصل مذکور، کاربست عبارت «قوه مجریه» در ذیل این اصل را جایگزین آن دانسته و در نتیجه مقصود از تعبیر «دولتی» را قوه مجریه دانسته است.

سوم. حذف: آنچه مدنظر هلیدی و حسن به‌عنوان طراحان این ابزار در انسجام متن بوده، حذف به قرینه است (Safavi, 2019: 100). قرائن حذف در زبان فارسی به دو دسته قرائن لفظی و معنوی تقسیم شده‌اند؛ اگر حذف به دلیل تکرار و برای پرهیز از بازآورد صورت گیرد، آن را «حذف به قرینه لفظی» گویند؛ اما اگر خواننده یا شنونده از سیاق سخن به بخش حذف شده پی ببرد، «حذف به قرینه معنوی» است. با توجه به آنکه این پژوهش به دنبال نگرش نظام‌مند به قانون اساسی است، «حذف به قرینه معنوی» در این نگرش جایگاهی ندارد و صرفاً باید به «حذف به قرینه لفظی» پرداخته شود.

برای تحلیل برخی از اصول قانون اساسی با در نظر گرفتن ملاحظات فوق می‌توان از این ابزار بهره جست. به‌عنوان مثال در اصل 117 قانون اساسی آمده است که در صورتی که در دور نخست انتخابات ریاست جمهوری هیچ‌یک از نامزدها اکثریت مطلق آراء شرکت‌کنندگان را به دست نیاورند، در روز جمعه هفته بعد برای بار دوم رأی‌گیری انجام شود؛ بنابراین قانون‌گذار قانون اساسی به‌رغم تصریح به روز جمعه برای زمان برگزاری انتخابات دور دوم، در مورد دور اول انتخابات هیچ اشاره‌ای به روز برگزاری در هفته نکرده است؛ اما می‌توان با نگرش نظام‌مند به این اصل و بهره‌برداری از ابزار حذف، روز برگزاری دور اول انتخابات را نیز روز جمعه دانست.

برای مثال شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 80/21/1682 مورخ 1380/4/10 به این ابزار توجه داشته است و با توجه به عبارت «با رأی مجلس انتخاب می‌گردند» در مورد حقوق‌دانان شورای نگهبان موضوع بند (2) اصل 91، معرفی تعدادی بیش از افراد مورد نیاز را لازم دانسته است.

لازم به ذکر است این مفهوم در ادبیات عرب نیز به معنای افتادن کلمه یا جمله از کلام به کار رفته است؛ به طوری که حذف در زبان عربی شیوه‌ای دقیق، مستدل و از سنت‌های ادبی است (Nahavandi, 2014: 818). به علاوه در اصول فقه نیز سه نوع دلالت در حالت حذف شناسایی شده‌اند که عبارت‌اند از اقتضاء، تنبیه و اشاره؛ منظور از دلالت اقتضاء آن است که بر حسب عرف، مقصود گوینده بوده و صدق و صحت کلام از جهت عقل، شرع، لغت و یا عادت متوقف بر اراده آن معنا باشد، دلالت تنبیه نیز دلالتی است که از نظر عرف، مقصود گوینده است؛ اما برخلاف دلالت اقتضاء، صدق و صحت کلام متوقف بر چنین دلالتی نیست و در دلالت اشاره مدلول آن لازمه مدلول کلام است؛ هرچند به حسب عرف، مقصود گوینده از آوردن کلام، چنین دلالتی نیست (Muzaffar, 1991, V.1: 121-124).

چهارم. بازآیی: این ابزار که در چند الگو مطرح شده است در تحلیل قانون اساسی نیز کاربرد فراوان دارد، زیرا واژگان زیادی در قانون اساسی تکرار شده‌اند که مبتنی بر این الگو بایستی فهم یکسانی از آن‌ها داشت. در دستور زبان فارسی این ابزار «تکرار» نامیده می‌شود (Vahidian Kamiyar & Omrani, 2006: 97). در ادبیات عرب نیز از گذشته چنین مضمونی رواج داشته است (Khorrami, 2014: 99). به عنوان نمونه واژه «دولت» در 41 اصل از قانون اساسی و در مجموع 58 مرتبه در آن به کار رفته است. برخی با نگرش نظام‌مند به قانون اساسی در تمام این کاربردها، مراد قانون‌گذار اساسی را قوه مجریه دانسته‌اند (Abulhamd, 1990: 119). البته برخی دیگر ضمن اذعان به تفسیر این واژه به قوه مجریه، برخی کاربردها را به مفهوم قوه مجریه به معنای عام و برخی را به مفهوم قوه مجریه به معنای خاص تفسیر کرده‌اند (Parvin & Nuraie, 2021: 1503)؛ اما قسمت اخیر این نظر نیز طبق نگرش نظام‌مند به قانون اساسی قابل توجیه است؛ توضیح آنکه کاربست ابزارهای انسجام متن به صورت مجزا از یکدیگر تفسیر مطلوب را حاصل نمی‌کند، بلکه باید این ابزارها با هم به کار رود، در مواردی که مفهوم

«دولت» به معنای خاص باید تفسیر شود، در نتیجه کاربست ابزارهایی همچون نگرش نظام‌مند بین یک اصل و اصل دیگر در کنار ابزار هم‌آیی است. به‌عنوان مثال یکی از آن اصولی که در نظر دوم به قوه مجریه به معنای خاص تعبیر شده است، واژه «دولت» در اصل 52 قانون اساسی است که در نتیجه نگرش نظام‌مند بین اصل مذکور و اصل 74 قانون اساسی که تقدیم لوایح قانونی را منوط به تصویب هیئت‌وزیران دانسته است، همان نتیجه حاصل می‌شود. به‌عنوان نمونه شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 2101 مورخ 1371/6/15 با توجه به دلالت عبارت مطلق «قانون» در قانون اساسی به قانون عادی، کلمه «قوانین» در اصل 138 را قابل تسری به قانون اساسی ندانسته است.

ب. در سطح اصول

در صورتی که قصد بر تفسیر یک اصل از اصول قانون اساسی باشد، بنا بر نگرش نظام‌مند به قانون اساسی هم‌بایستی با نگرش به کل اصل به‌مثابه یک نظام و هم‌نگرش به کل قانون اساسی (اصول دیگر) به‌مثابه نظام موسع‌تر اقدام به تفسیر کرد که در ادامه به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اول. با نگرش نظام‌مند به خود اصل: برای کاربست ابزار انسجام متن در این مقام، می‌توان از ابزار انسجام ربطی بهره برد. همان‌طور که اشاره شد، ابزارهای انسجام ربطی شامل پیوندهای اضافی، سببی، تقابلی و زمانی است که در قانون اساسی به کار رفته‌اند و در نتیجه در مقام تفسیر باید از این ابزارها بهره برد. ابزارهای انسجام ربطی در دستور زبان فارسی تحت عنوان «نقش‌نمای پیوند (ربط)» شناسایی شده است و منظور از آن واژه‌هایی دانسته شده است که عناصر زبانی را به یکدیگر پیوند می‌دهد (Basiriyani, 2018: 77). در زبان عربی این بحث تحت عنوان «فصل و وصل» در علم معانی از شاخه‌های علم بلاغت طرح شده است (Zoghi, 2012: 161).

نمونه کاربرد پیوندهای اضافی را می‌توان در اصل 4 قانون اساسی یافت. این اصل مرکب از سه جمله است که جمله دوم و سوم در توضیح جمله اول ذکر شده‌اند؛

توضیح آنکه در جمله اول لزوم ابتنا کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها بر اساس موازین اسلامی آمده است و در جمله دوم برای توضیح آن، این‌طور تبیین شده است که این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و در نهایت در جمله سوم روش تشخیص این امر توضیح داده می‌شود؛ به این بیان که تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است؛ بنابراین باید جمله اول را با در نظر گرفتن دو جمله بعد تفسیر کرد. در اصل 48 قانون اساسی نیز با استفاده از ادات ربط «به‌طوری‌که» پیوند اضافی برقرار شده است؛ به این صورت که در این اصل آمده است: «در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد، به‌طوری‌که هر منطقه فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم در دسترس داشته باشد.» در نتیجه قانون‌گذار اساسی منظور خود را از منع تبعیض در جمله آخر این اصل بیان کرده است و بایستی بر همین اساس، این اصل را تفسیر کرد. به‌عنوان نمونه شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 75/21/1116 مورخ 1375/9/14 به این نوع پیوند توجه داشته است به‌طوری‌که با لحاظ حرف ربط «که» در صدر اصل 55 قانون اساسی مبنی بر آن‌که «دیوان محاسبات به کلیه حساب‌های وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحاء از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند به ترتیبی که قانون مقرر می‌دارد، رسیدگی یا حسابرسی می‌کند»، صلاحیت دیوان محاسبات را محدود به اعتباراتی دانسته که در بودجه کل کشور منظور شده است.

پیوندهای سببی نیز کاربرد فراوانی در قانون اساسی به انحاء مختلف دارند. به‌عنوان مثال در ذیل اصل 35 با استفاده از ادات ربط «اگر» پیوند شرطی برقرار شده است؛ به این بیان که «اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آن‌ها امکانات تعیین وکیل فراهم شود.» بنابراین در مقام تفسیر بایستی تعیین امکانات تعیین

وکیل را صرفاً در صورت عدم توانایی اشخاص برای انتخاب وکیل، وظیفه حکومت دانست. در اصل 50 نیز از ادات ربط «از این رو» برای ایجاد پیوند علی بین دو جمله موجود در این اصل استفاده شده؛ به این صورت که جمله اول در قالب علت جمله دوم طرح شده است. در جمله اول حفاظت محیطزیست وظیفه عمومی تلقی شده است و به همین علت فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیطزیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع دانسته شده است. به‌عنوان نمونه شورای نگهبان نیز در نظر شماره 83/30/7547 مورخ 1383/3/16 پیرامون اصل 112، با توجه به عبارت صدر اصل مبنی بر آن‌که «مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و ... به دستور رهبری تشکیل می‌شود»، صلاحیت مجمع تشخیص مصلحت نظام در بررسی مصوبات مجلس را مشروط به اعلام مغایرت شورای نگهبان با شرع و قانون اساسی دانسته است و در نتیجه در مواردی که شورای نگهبان اعلام ابهام می‌کند، مجمع را در تشخیص مصلحت پیرامون آن صالح نمی‌داند.

ارتباط تقابلی نیز در قانون اساسی با استفاده از ادات استثنا جلوه یافته است. به‌عنوان نمونه در صدر اصل 15 قانون اساسی، زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی دانسته شده و استفاده از آن در اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی لازم دانسته شده است. در ادامه اصل با استفاده از ادات ربط «ولی» استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آن‌ها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد اعلام شده است؛ بنابراین در تفسیر صدر این اصل باید ذیل آن و استثنائات مبتنی بر آن را نیز لحاظ کرد. در علم اصول فقه مضاف بر شناسایی این مضمون، نکته‌ای مبتنی بر مفهوم انسجام متن طرح شده است که در تحلیل نظام‌مند متن کاربرد دارد؛ به این شرح که در صورتی که پس از ذکر چند عام، یک استثنا وجود داشته باشد، این استثنا در مواقعی که جملات پیشین موضوع مشترکی داشته باشند، با همه

آن‌ها ارتباط تقابلی پیدا می‌کند و در غیر این صورت صرفاً با جمله آخر چنین ارتباطی خواهد یافت (Muzaffar, 1991, V.1: 147 & 148). به‌عنوان مثال شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 0448 مورخ 1369/4/23 ضمن شناسایی ارتباط تقابلی در اصل 164، با پیش‌فرض تفاوت موضوعی دو جمله صدر این اصل، استثنا ذیل را صرفاً ناظر به جمله دوم دانسته است.

ارتباط زمانی نیز در قانون اساسی به کار گرفته شده است. به‌عنوان مثال در اصل 52 قانون اساسی آمده است: «بودجه سالانه کل کشور به ترتیبی که در قانون مقرر می‌شود از طرف دولت تهیه و برای رسیدگی و تصویب به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌شود.» بنابراین در تفسیر این اصل باید قائل به لزوم ارسال لایحه از جانب دولت برای تصویب قانون بودجه شد و در نتیجه مجلس نمی‌تواند بدون طی مرحله اول و مبتنی بر یک طرح داخلی، فرآیند تصویب بودجه را طی کند. همین مضمون در نظریه تفسیری شماره 287 مورخ 1374/3/17 شورای نگهبان نیز پیرامون اصل 52 مورد تأکید قرار گرفته است.

دوم. با نگرش نظام‌مند به کل قانون اساسی (اصول دیگر): برخی اصول با اصول دیگر هم‌پوشانی صوری دارند که این هم‌پوشانی از جهات مختلف ممکن است رخ دهد و مبتنی بر نظریه ساختار بلاغی و مدل گفتمان کینچ و ون‌دیک از آن جهت مشترک باید با هم تفسیر شوند. به‌عنوان نمونه دو اصل 170 و 173 هر دو در مورد دیوان عدالت اداری تنقیح شده‌اند و به‌طور خاص در مواردی همچون ذکر خواهان صالح برای مراجعه به دیوان عدالت اداری مشترک هستند؛ به این بیان که در اصل 170 در مقام خواهان از واژه «هر کس» استفاده شده است که شامل اشخاص حقوقی حقوق عمومی نیز می‌شود و در اصل 173 در مقام خواهان از واژه «مردم» استفاده شده است که قابل تعمیم به اشخاص دولتی نیست (A group of writers, 2019, V.2: 415). از طرفی وجه اشتراک دو اصل 170 و 173 از حیث موضوع شکایت، تصویب‌نامه‌ها و آئین‌نامه‌های دولتی است؛ بنابراین با نگرش نظام‌مند به قانون اساسی باید، اصل 173 را

مخصص اصل 170 و در نتیجه خواهان را در شکایات با موضوع تصویب نامه‌ها و آئین نامه‌ها محدود به اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی دانست. به عنوان نمونه دیگر می‌توان به دو اصل 115 و 177 توجه داشت؛ از آن جهت که در هر دو اصل به مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران اشاره شده است؛ بنابراین شورای نگهبان بر اساس اصل 99 در احراز ویژگی اعتقاد به مبانی جمهوری اسلامی ایران بایستی به ذیل اصل 177 که در صدد بیان موارد غیرقابل تغییر در بازنگری قانون اساسی است، توجه داشته باشد.

برای نمونه شورای نگهبان نیز در نظر تفسیری شماره 9781 مورخ 1362/8/3 به این نکته توجه داشته است و صراحتاً بیان کرده است که موضوع اصول 77 و 125 واحد است و مبتنی بر این هم پوشانی صوری تفسیر خود را ارائه کرده است. مبتنی بر همین نگرش به این دو اصل در نظر تفسیری شماره 2009 مورخ 1363/8/16 موضوع اصل 77 را با توجه به قید موضوع اصل 125 مبنی بر «با سایر دولت‌ها»، از قراردادهایی که برای انجام معامله بین وزارتخانه‌ها و سایر سازمان‌های دولتی ایران و شرکت‌های خارجی دولتی که دارای شخصیت حقوقی باشند منعقد می‌شود، منصرف دانسته است.

پ. در سطح موضوعات

در تحلیل یک موضوع بر اساس قانون اساسی، باید از روش تحلیل موضوع بنیاد بهره جست؛ به این بیان که موضوع کلیدی مورد نظر را محور قرار داده و مبتنی بر آن نسبت سایر اصول با آن مشخص شود. تفاوت نگرش موضوع محور با نگرش اصل محور که در قسمت پیشین به آن پرداخته شد، آن است که یک موضوع به جای یک اصل محور قرار گرفته که حتی در مواردی ممکن است صراحتی نسبت به آن در قانون اساسی وجود نداشته باشد. به عنوان مثال اگر «اشخاص حقوقی حقوق عمومی مشمول حق تحقیق و تفحص مجلس شورای اسلامی» به عنوان موضوع در نظر گرفته شود؛ از آنجاکه نگرش نظام مند به قانون اساسی، ترسیم کننده نظام خاصی برای نهادهای سیاسی در

جمهوری اسلامی ایران است و مجلس شورای اسلامی نیز در این نظام دارای جایگاهی است که نسبت به برخی نهادها رفیع‌تر و نسبت به برخی نهادها مادون‌تر است؛ اگرچه اثبات حق تحقیق و تفحص مجلس بر نهادهای مادون آن با توجه به اطلاق و عموم اصل 76 قانون اساسی بدیهی است؛ لکن اثبات این حق برای نهادهای مافوق آن محل بحث است. بنا بر اصل 57 رهبری، بنا بر اصول 91، 93، 94 و 99 شورای نگهبان، بنا بر اصل 111 مجلس خبرگان رهبری و بنا بر اصل 112 مجمع تشخیص مصلحت نظام از جمله نهادهای مافوق مجلس هستند که به نظر، مجلس در قبال آن‌ها حق تحقیق و تفحص نداشته باشد. این مهم در نظرهای متعدد شورای نگهبان از جمله نظر تفسیری شماره 3344 مورخ 1367/10/7 مورد تأکید قرار گرفته است که با توجه به استعمال حکم تمثیلی با استفاده از واژه «از قبیل» در کنار مناط «مافوق بودن» حاکی از عدم شمول اصل 76 بر تمام نهادهای مافوق مجلس است که ظاهراً با توجه به موافقت شورای نگهبان با تبصره 7 ماده 212 قانون «آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی» الحاقی 1387/9/26 مجلس شورای اسلامی، این نهادهای مافوق منحصر در رهبری، شورای نگهبان، مجلس خبرگان رهبری و مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌باشند.

فرجام سخن

تفسیر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک قانون اساسی نوشته، اهمیت بسیاری دارد و شورای نگهبان به‌عنوان مفسر قانون اساسی در بسیاری از نظرات تفسیری خود به پیروی از رویکرد منشأگرا، در درجه اول بر ظاهر الفاظ و واژگان قانون اساسی تمرکز داشته است. در تفسیر مبتنی بر مکتب منشأگرا می‌توان از ابزارهای زبان‌شناسی حقوقی نیز بهره برد. یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحلیل متن زبان‌شناسی حقوقی، انسجام متن است که ویژگی‌های روساختی یک متن یا گفته است که بخش‌های مختلف واحدهای یک گفتمان را به هم پیوند می‌دهد و در حقیقت ایجاد یک نظام می‌کند. بر اساس این دیدگاه در تحلیل متون منسجم بایستی نگرش نظام‌مند

به متن داشت که این مهم در قالب الگوهای مختلفی توسط اندیشمندان علم زبان‌شناسی مطرح شده است.

از طرفی در تفسیر قانون اساسی، مسئله مورد استفسار از سه حال خارج نیست؛ در حالت اول مفهوم یک واژه یا یک عبارت محل ابهام و پرسش است، در حالت دوم مفهوم یک اصل مورد سؤال واقع می‌شود و در حالت سوم یک موضوع فارغ از واژه یا اصل خاص بر قانون اساسی عرضه می‌شود؛ بنابراین باید الگوهای انسجام متن در این سه حالت تحلیل شود. در سطح واژگان یا عبارات می‌توان از ابزارهای ارجاع، جایگزینی، حذف و بازآیی استفاده کرد. در سطح اصول بنا بر نگرش نظام‌مند به قانون اساسی هم بایستی با نگرش به کل اصل به‌مثابه یک نظام و هم نگرش به کل قانون اساسی (اصول دیگر) به‌مثابه نظام موسع‌تر اقدام به تفسیر کرد که در نگرش اول می‌توان از ابزار انسجام ربطی استفاده کرد و در نگرش دوم مدل کینچ و ون‌دیک یا ساختار بلاغی به کار می‌رود. در سطح موضوع‌ها نیز باید از روش تحلیل موضوع‌بنیاد بهره جست. در نتیجه ضمن آنکه نهاد دادرسی اساسی بایستی در مقام تفسیر به الگوهای فوق توجه داشته باشد، در مقام بازنگری قانون اساسی نیز نخست باید بر عنصر انسجام در نگارش متن اهتمام شود و دوم، با نگرش نظام‌مند به تمام اصول، قسمت‌های جدید به آن اضافه و یا برخی از قسمت‌ها از آن کاسته شوند.

References

- A group of writers (2019). *A Guide to the Constitution of the Islamic Republic of Iran*, Vol. 2, Tehran: Guardian Council Research Institute. [In Persian]
- Abulhamd, A. (1990). About "a unanimous decision of the General Board of the Supreme Court" and the legal personality of the government, *Bar Association*, 31 (150-151), 130-100. [In Persian]
- Aghagolzadeh, F. (2006). *Critical Discourse Analysis*, Tehran: Scientific and Cultural. [In Persian]
- Basiriyan, H. (2018). *Persian Grammar*, Qom: Al-Mustafa International University. [In Persian]

- Brun, J. (1362). *Stoic philosophy*, translated by Seyyed Abulqasem Pourhosseini, Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Danes, F. (1974). Functional Sentence perspective and the organization of the text, In Danes, F, *Paper in Functional Sentence perspective*, Prague: Academia, 106-128.
- Dehghan, I. (1967). *Persian Grammar*, Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Elhowi Nazari, H. (2014). The systemic implications of Article 51 of the United Nations Charter, *Public Law Studies*, 45(2), 195-214. [In Persian]
- Faqihi, A. (1970). *Persian Grammar*, Qom: Ismailian. [In Persian]
- Golshai, R. (2012). Evaluating theories of textual coherence and coherence: Towards a framework for evaluating readability at the level of discourse, *research and writing of academic books*, 17 (31), 31-57. [In Persian]
- Grosz, B, Joshi, A & Weinstein, S. (1995). Centering: A framework for modeling the local coherence of discourse, *Computational Linguistics*, 21, 203-225.
- Haqbin, F. (2019). Linguistics, in *Encyclopedia of Islamic World*, Gholam Ali Haddad Adel, Tehran: Islamic Encyclopedia Foundation, vol.21. [In Persian]
- Ishani, T. (2015). *The theory of cohesion and continuity and its application in the analysis of texts (Ghazal Hafez and Saadi)*, Tehran: Khwarazmi University. [In Persian]
- Khalaf Rezaei, H. (2014). Approaches to interpreting the Constitution; Looking at the opinions of the Guardian Council, *Knowledge of Public Law*, 3 (7), 73-94. [In Persian]
- Khamegar, M. (2015). *The geometric structure of the Surahs of the Holy Quran*, Tehran: Islamic Propaganda Organization. [In Persian]
- Khorrani, M. (2014). "Repetition" Rhetoric in the Qur'an and Old Arabic Poetry (Jahili), *Linguistic Studies*, 5 (3), 91-110. [In Persian]
- Kinch, W. and VanDyck, T. (2012). Toward the concept of understanding and text production, translated by Zahra Abolhasani, *Academic Books Research and Writing*, 8 (10), 53-76. [In Persian]
- Landauer, T & Dumais, S. (1997). A solution to Plato's problem: The latent semantic analysis theory of acquisition, induction and representation of knowledge, *Psychological Review*, 104, 211-240.
- Mahmoudzadeh, H. and Mahmoudi Bakhtiari, B. (2014). Cognitive stylistic function of cohesive elements in legal texts: examination of court opinions, in *the collection of articles of the second national conference of*

- legal linguistics: analysis of legal discourse*, Ferdous Aghagolzadeh, Tehran: Nuise Parsi. [In Persian]
- Makund, M and Shaker, M. (2014). Rereading the coherence of the Qur'anic text in the light of the theory of symmetrical order (with emphasis on Michel Kuypers' point of view), *Qur'anic Researches*, 20 (76), 4-33. [In Persian]
- Mansour, J. (2015). *Persian grammar (five professors)*, Tehran: Nahid. [In Persian]
- Mouszadeh, E. and Mansourian, M. (2014). The approach of originism in the interpretation of the Constitution and its effects in the procedure of the Guardian Council, *Knowledge of Public Law*, 3 (8), 1-21. [In Persian]
- Mullabrahimi, E. and Rezaei, Z. (2019). The efficiency of Halliday and Hassan's theory in drawing the textual coherence of Surah Muzamal, *Literary Studies of Islamic Texts*, 5 (1), 9-31. [In Persian]
- Muzaffar, M. (1991). *Usul al-Fiqh*, vol. 1, Qom: Publication Center of Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. [In Arabic]
- Nabai, S., Jalali Kandari, S. and NielSaz, N. (2022). Points of commonality and difference of six structural models in examining the coherence of the Qur'anic text, *Linguistic Researches of the Qur'an*, 11 (21), 1-20. [In Persian]
- Nahavandi, Z. (2014). "Elimination", in *the Encyclopedia of Islamic World*, Gholam Ali Haddad Adel, Tehran: Islamic Encyclopedia Foundation, vol. 12. [In Persian]
- Neuvirt, A. (2014). *The shape and structure of the Qur'an*, translated by Nosrat Nilsaz, Tehran: Hikmat. [In Persian]
- Parvin, K. and Nuraie, M. (2021). The word "government" as one of the three powers in the Constitution, *Public Law Studies*, 51 (4), 1487-1508. [In Persian]
- Ranjbardar, M. (2017). Describing the semantic and pragmatic features of women's rights texts in Iran: with the approach of legal linguistics, master's thesis, under the guidance of Dr. Ferdous Aghagolzadeh, Tarbiat Modares University. [In Persian]
- Safai, S. H. and Shariat Bagheri, M. (2021). Reflections on the assumption of the wisdom of the legislator, legal encyclopedias, 4 (11), 7-14. [In Persian]
- Safai, G. (2008). *Translated and described by Moghni al-Adeeb*, Qom: Quds. [In Persian]
- Safavi, K. (2017). *Interpretation of the text*, Tehran: Scientific. [In Persian]

- Shariat, M. (1993). *Persian Grammar*, Tehran: Asatir. [In Persian]
- Tavakoli Mohammadi, N. and Pouiazadeh, A. (2016). Analyzing the function of discourse analysis in proving the continuity of the text of the Holy Qur'an with an emphasis on Neil Robinson's approach, *Studies of the Qur'an and Islamic Culture*, 1 (4), 25-54. [In Persian]
- Vahidian Kamiyar, T. and Omrani, G. (2006). *Persian Grammar (1)*, Tehran: Semit. [In Persian]
- Walei, Y., Mirzaei Al-Hosseini, S. and Farhadi, M. (2015). Factors of textual cohesion in Surah Nuh, *Linguistic Researches of the Qur'an*, 5 (9), 69-86. [In Persian]
- Zoghi, A. (2012). A new perspective on the textual coherence of the Surahs of the Holy Quran, *Qur'an and Hadith Studies*, 7 (12), 151-175. [In Persian]